

DUIVELSKRUID

Marita de Sterck

Querido

(door Magda Vanopdenbosch)

OVER DE MAKER

Marita de Sterck (Antwerpen, 1955) groeit op met de volksverhalen die haar vader vertelt. Ze houdt er een passie voor de orale traditie aan over en de zin om ontdekkingsreiziger te worden. Dat is haar enigszins gelukt want ze wordt antropologe en reist de wereld af op zoek naar verhalen die ze verzamelt in haar boeken: *Hakim de ezeldrijver* (Delta, 1982): haar debuut, *Beest in bed* (De Bezige Bij, 2012) en *Vuil vel* (De Bezige Bij, 2015). Zo bouwt ze een divers oeuvre op voor alle leeftijden. Centrale thema's zijn: opgroeiende jongeren, liefde en vriendschap, rouw en verlies en de relaties tussen generaties. Je kan *Duivelskruid* dus een typisch Marita de Sterck boek noemen.

1. VERHAAL

Duivelskruid is een deels historische (eerste helft twintigste eeuw), deels actuele jeugdroman rond duivelse praktijken en de impact hiervan, in het licht van de relatie tussen Oma en haar kleindochter Yara. Het verhaal situeert zich in de streek van de Kalmthoutse Heide. Twee grote verhaallijnen kruisen elkaar:

- Oma's duivelse bezetenheid die haar onmenselijke fouten laat maken
- de relatie tussen Oma en Yara, tussen Oma en haar dochter Iris, tussen Yara en haar ouders.

Tips voor gesprek:

- Als opener kan je de jongeren een woordenwolk met de belangrijkste trefwoorden laten maken. Welke 2 thema's vinden zij het belangrijkste? Zijn er meningsverschillen?
- Vonden de lezers het duivelsthema origineel, interessant? Is het boek geloofwaardig? Ter illustratie van een volksverhaal: uit *Wreed schoon* / Marita de Sterck, (Polis, 2017) het verhaal "Met de duivel getrouwd" (Verenigde Staten van Amerika), (p.298).
- Is de locatie goed gekozen? Welke associaties roept de heide op? Wat vinden ze van de zin: 'witte vrouwen dansten daar in nevelslierten, weerwolven, duivels en heksen slopen door het struikgewas'?
- Blijft het boek hangen? Is het daarom een goed en boek?

Personages

Hoofdpersonages

- Oma of Omatan, alias Anneke Tanneke, alias Madame Vergif: eigzinnig, koppig, dwars, betweterig, slachtoffer van haar katholieke jeugd waarin ze eerst gefascineerd, nadien bezeten werd door de duivel.
- Yara, Oma's kleindochter : zelfbewust, levensmoedig, schaapherder op de heide.
- De duivel of de Boze, de vijand en tegenstander van Oma.

Bijpersonages:

- Iris: dochter van Oma, moeder van Yara.
- Alma: jeugdvriendin van Oma.
- Toon: kinesitherapeut van Oma, kleinzoon van Theofiel, vriend van Yara.
- Theofiel: jeugdvriend van Oma, was verliefd op haar, doodgraver van beroep.
- Leon: echtgenoot van Oma, was eerst verliefd op Alma.

Opvallend is dat bijna alle personages in meerdere verbanden staan tot elkaar, en dat ze een rol spelen zowel in het verleden als het heden. (Alma als vriendin, later als sociaal assistente).

Tips voor gesprek:

Probeer met de jongeren alle personages te duiden in hun onderlinge relatie, je kan een 'weefwerk' maken hier rond.

- Zien de jongeren de duivel als één van de hoofdpersonages?
- Je kan de volgende zin uitwerken: "Ge lijkt op mij, Yara, meer dan ge denkt!" (p.15), zegt oma. Waarin? (Yara zwerft graag op de heide, houdt van de natuur, is eigenzinnig en zelfbewust. Verschillen zijn: Yara is atheïstisch, eerlijk in haar zoektocht naar de waarheid, meer open dan Oma.)
- Is Oma een geloofwaardig personage? Is ze sympathiek? Meelijwekkend?
- Maakt Yara een psychologische ontwikkeling door, of primeert het verhaal?

Begin en einde

Het boek opent met een prangende proloog: "Wassen doet pijn" (p.7), waarin Yara afscheid neemt van haar grootmoeder via de lijktooi die ze zelf wil uitvoeren. De proloog wemelt van een aantal raadselachtige elementen waardoor onmiddellijk een spanning wordt gecreëerd. Ook verder in het boek wordt verwezen naar 'iets' dat gebeurd is, zo blijft de spanning behouden tot het einde (bv. "Yara, als je eens wist" (p.30) en "Er ligt daar een dood kindje" (p.114)).

Het boek eindigt met de zelfmoord van Oma waardoor het einde aansluit aan de proloog; de cirkel is rond.

Tips voor gesprek:

- Wat zijn die raadsels? (beurse plekken door pols- en enkelbandjes, de duivel die niet meer in Oma zit, de botjes in het zijden tasje, Oma's wandelstok met ingebouwd mes).
- Wie wordt bedoeld met de slotvraag van de proloog: "En hij dus ook?" (p.10). (de duivel, deze zin is een verwijzing naar de mogelijke erfelijkheid van wanen). Je kan hierover uitweiden of de vraag beantwoord wordt in het boek en of ze überhaupt wel kan beantwoord worden.

Perspectief en opbouw

Het verhaal wordt verteld vanuit wisselend perspectief, en in verschillende tijd:

- Yara is ik-verteller in de hoofdstukken die zich afspelen in het heden.
- De hoofdstukjes uit het verleden worden verteld vanuit het perspectief van Oma als alwetende verteller.
- De duivel als derde hoofdpersonage komt zelf niet aan het woord.

Verleden en heden wisselen voortdurend af. Deze afwisseling zorgt enerzijds voor herhaling (Yara lijkt op Oma), anderzijds is er ook een spiegeleffect (oud versus jong, geloof en atheïsme, klassieke geneeskunde tegenover kruidengeneeskunde, liefdeloos huwelijk tussen Oma en Leon tegenover de verliefdheid van Yara en Toon, begrip en onbegrip). Hierdoor heeft het verhaal een zekere spankracht.

Tips voor gesprek:

- Was deze opbouw duidelijk/logisch/verwarrend/ingewikkeld? Daalde de spanning hierdoor?
- Mist het boek een epiloog? Het einde is open: er blijven een aantal vragen over. Boeiend?

Titel en cover

De titel verwijst naar de duivelskruiden die Oma gebruikt (p.113).

De cover is mooi, maar raadselachtig. Wie is de figuur? Is het iemand die slaapt of dood is?

Het is een foto van Carla van de Puttelaar, een Nederlands fotograaf en kunsthistoricus. De foto kreeg de naam "Ophelia" en is zowel gebaseerd op de figuur van Ophelia uit Shakespeares Hamlet, waar Ophelia verdrinkt in een vijver, als op het schilderij van de Brit John Millais. Zelf zegt Marita de Sterck hierover: 'Voor mij is het meisje niet dood, wel bewegingloos. Die planten op dat bleke vlees vond ik mooi passen bij mijn verhaal.'

Tips voor gesprek:

- Laat de jongeren vooraf vertellen wat ze op de cover zien en hoe die verwijst naar het boek.
- Is de cover aantrekkelijk? Past hij bij de inhoud?
- Hoe interpreteren zij de woorden van Marita de Sterck?

Motto

De auteur haalt vooraan twee motto's aan om de bedoeling van het verhaal aan te geven:

- Een motto van Paracelsus: "Alleen de hoeveelheid maakt het gif". De link met oma ligt voor de hand. Haar kruiden hielpen sommige mensen echt, toch respecteerde ze niet altijd de regels van Paracelsus. Paracelsus was een 16de eeuwse arts, theoloog en botanicus.
- "De afgrond roept de afgrond op". Psalm 42.8. Dit motto verwijst naar het onherkenbaar stuk in jezelf waar potentieel de waanzin zit, de afgrond in jezelf dus. Oma is erdoor gegrepen, Yara weet er net aan te weerstaan: "Mijn blik werd naar binnen gezogen, ... het was een lugubere plek, veel te dicht bij de afgrond. Ik sloeg tot ik vrijkwam." (p.154).

2. AAN DE SLAG

Duivelsthema en wanen

De duivel speelt een belangrijke rol in de godsdienst, het volksgeloof en de kunst.

- In de godsdienst vormt hij de verklaring voor al het kwade in de wereld (misogogen, ziektes, natuurrampen) en de mens (misdaad, zedelijk wangedrag).
- In het volksgeloof wordt hij eveneens gedefinieerd als het Kwaad, de Vijand (al wie of wat vreemd is) of Beelzebub. Was vooral in de Middeleeuwen zeer verbreid.

De duivel wordt meestal voorgesteld als mens, met een afschuwelijk gelaat, behaard en met horens. Soms kruipt hij in de huid van een dier: varken, bok, hond, stier, raaf of vleermuis. Hij wil koning zijn over de hele wereld en over alle levende mensen en dode zielen heersen. Hiervoor gebruikt hij list en wreedheid. De mens beschermt zich door verzet of duivelsbezweren, maar ook door gedeeltelijke toegeving of zelfs verering. Een geliefd thema in het volksgeloof: de mens die een verbond met de duivel aangaat in ruil voor een aards voordeel, macht, roem of rijkdom.

- Ook de kunstwereld is steeds door het duivelsthema gefascineerd: zowel schilders (Bosch, Brueghel, Rubens of Dali) als musici en scenarioschrijvers gebruikten de duivel als onderwerp.
- In de literatuur speelt de duivel een grote rol in zowel orale verhalen als romans.
- Ook de game-industrie gebruikt het thema in een aantal computerspellen.

Tips voor gesprek:

- Het boek wemelt van de verwijzingen naar de duivel. Kunnen ze die vinden en duiden? Vb.
 - hoe hij eruit ziet: "Zijn ogen waren donkerder dan de zwartse nacht..." (p.48).
 - om de duivel te verjagen: gebruik van paardenpaternoster (p.35).
 - om zich te beschermen: gebruik van dunne kruidenstreng (p.48).
 - de duivel neemt alle dode zielen tot zich: "om mijn schoonvader te komen halen" (p.35).
 - hij neemt ook bezit van andere personages: pastoor (p.48), Leon (p.152), de hond die de schapen verscheurde (p.85 en volgende).
- Komt dit beeld ook voor in andere culturen? Is de islamitische djin gelijkaardig? Zijn er jongeren met andere achtergrond die verhalen kennen? Laat hen hierover vertellen en vergelijken.
- Je kan ter illustratie een aantal duivelse afbeeldingen laten zien uit verschillende domeinen. De jongeren kiezen er elk één die gelinkt kan worden aan het verhaal. Waarom kozen ze juist die?

Filosoferen

In een gezond ethisch besef symboliseert de duivel het kwade. Een goede verhouding goed/kwaad is de basis voor een goed moreel besef, nodig voor een rechtvaardige samenleving. Je kan hierover filosoferen aan de hand van volgende vragen:

- Moet je lief en goed zijn voor iedereen? Nee, want sommigen mensen willen mij kwaad doen. Ja, want anders houden de anderen niet van mij.
- Moet je altijd alles vertellen? Nee, want van de waarheid komt vaak ruzie. Ja, want dat lukt op.

Uit: Wat is goed, wat is kwaad / Oscar Brenifier en Kolet Janssen (vert.) (Infodok, 2005).

Oma lijdt aan godsdienstwanen. Een waan is een pathologisch droombeeld waar iets ten onrechte als werkelijkheid wordt beschouwd. Bij godsdienstwanen zoekt de mens in al zijn waarnemingen een religieus teken: oma ziet in alles een duivels ingrijpen. Hoofdstukken die de wanen helpen verklaren: hoofdstuk 11 "Paranoia" (p.58), hoofdstuk 13 "Een oude bekende" (p.68).

Tips voor gesprek:

- Is dit nog herkenbaar voor de jongeren? Vertellen hun grootouders hierover?

In het boek verwijst de psychiater naar moderne wanen. “Mensen denken dat ze de wereld moeten redden door zich op te offeren, of dat ze via het internet bespioneerd worden.” (p.61).

Tips voor gesprek:

- Wat vinden de jongeren van volgende fenomenen: klimaatopwarming, oncontroleerbare migratie, artificiële intelligentie: duivels of niet?

Thema relaties en verliefdheid

We zouden kunnen stellen dat de relatie tussen Oma en haar kleindochter Yara de raamvertelling is waarbinnen als rode draad: oma's duivelse wanen die een aantal relaties beïnvloedden en Yara's zoektocht naar de waarheid hierin.

Tips voor gesprek:

- Hebben de jongeren ook een innige band met hun grootouders? Is die anders dan met hun ouders?
- Oma doet een duivelse streek om Leon voor zich te winnen. (p.75 en volgende). Wat vinden de jongeren hiervan? Herkennen ze dit jaloerse gevoel?
- Overschrijdt Oma de grenzen? Wat kan wel, wat niet?
- Yara stelt zich de vraag of ze nog van Oma kan houden nu ze haar ware verhaal kent? Terecht? Wat zouden de lezers doen?

Tips voor creatieve verwerkingen

- o Je kan een diabolische play-list samenstellen.
- o Geïnspireerd door een aantal afbeeldingen maken de jongeren zelf hun duivel: een grote tekening, portretpoëzie.
- o Trailers bekijken van een aantal duivelse films.
- o Schrijfopdracht: vertrekkende van een moderne waan laat je de jongeren een duivels hallucinant verhaal schrijven.

Waardering

Als besluit kan je de stelling van Floortje Zwigman bespreken: “Een boek dat betovert, vergiftigt en geneest, net als Tannes kruiden.” (achterflap).

- Wie is er akkoord, wie niet?

LEES MEER

Over wanen en psychose: - Circe / Nell De Smedt (Clavis, 2018)

- Tot de zon aan de horizon vriest / Kathelijne Vervarcke (Van Halewijck, 2017).

Over duivels en het kwaad: - Computergame Okami rond de duivel Orochi.

- Heer der vliegen / William Golding (1954)

- De Harry Potter-cyclus / J. K. Rowling (De Harmonie)

- Dansen in diep water / Laure Van den Broeck (Lannoo, 2018)

- Serie Het gouden kompas / Philip Pullman (Prometheus, 2002)

Juryleden kunnen online op de KJV-boeken reageren.

Ga naar www.kjv.be, klik op 'Welke boeken moet ik lezen' en dan op de groep en het boek in kwestie.